

РЕЦЕНЗИЯ

НА

ДИСЕРТАЦИЯТА „РОЛЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СУБСИДИИ ЗА
ПОВИШАВАНЕТО НА КОНКУРЕНТНОСПОСОБНОСТТА НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО В
БЪЛГАРИЯ”

НА ДОКТОРАНТА Станимир Чавдаров Андонов

Изготвено от Проф. Д.ик.н. Антоанета Симова

Настоящата рецензия е изготвена за докторанта Станимир Андонов, кандидатстващ за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление Икономика (Икономика и управление по отрасли – Аграрен сектор).

Обща характеристика на темата на дисертацията

Земеделската политика е обект на оживени дебати както сред научната общност, така и в практиката навсякъде по света. Тази тема е много актуална и в България през годините на прехода, когато кооперативното и държавно селско стопанство беше ликвидирано и заменено от пазарното земеделие. Аграрният сектор е сложна система на взаимодействие между външни и вътрешни фактори, между които промяната в собствеността върху земята, определянето на цените въз основа на търсенето и предлагането, либерализацията на външната и вътрешната търговия, промяната във вкусовете на потребителите, климатичните промени, увеличаващото се население, нарастващото търсене на хранителни продукти, ограничените природни ресурси, глобализацията и промените в хранителните вериги, запазването на околната среда.

Трудностите пред българското земеделие през преходния период произтичат от необходимостта отрасълът да се адаптира едновременно към две групи условия. Първата се състои от всички фактори, свързани с преминаването от централно-плановата към пазарната икономика. Втората група е свързана с принципите и особеностите на Общата селскостопанска политика, които започват да действат след присъединяването на страната към Европейския съюз, независимо че някои инструменти на тази политика се прилагат още в предприсъединителния период по време на действието на Програма САПАРД. Характерно за Общата селскостопанска политика е динамичната ѝ промяна през различните периоди в зависимост от поставените цели и задачи и необходимостта на държавите-членки да се адаптират към настъпилите изменения. Ето защо за българската наука и практика е особено важно България да има ясна полиция в дискусиите относно бъдещето развитие на Общата селскостопанска политика в краткосрочен и дългосрочен план..

Степен на разработване на темата в научната литература

Проблемите, свързани с държавното регулиране на селското стопанство, са сравнително добре разработени в научната литература. Още родоначалниците на икономическата наука - Адам Смит и Давид Рикардо, изграждат теориите си за предимствата от международната търговия, като се позовават именно на стокообмена със земеделски продукти.

Преди Втората световна война в научните списания в най-развитата държава в света – САЩ, се появяват редица статии, посветени на ролята на сектора в заетостта и брутният вътрешен продукт, нестабилността на фермерските доходи и необходимостта от тяхното поддържане на определено равнище, основните инструменти за подпомагане на отрасъла, последиците от ценовата интервенция за различните заинтересовани обществени групи, ролята на държавата за поддържането на благосъстоянието на производителите, потребителите и данъкоплатците, последиците от субсидирането върху

международната търговия, ролята на държавата за устойчивостта на аграрния отрасъл. По това време в земеделието на САЩ е заето около половината от населението в страната. След Втората световна война във фокуса на научната литература се поставят вече други въпроси, свързани с необходимостта от снижаването на обществените разходи за развитието на земеделието, премахването на излишъците както на вътрешните, така и на международните пазари, създаването на системи за гарантиране на качеството и безопасността на храната. В началото на 21-и век задачите пред земеделието отново се променят предвид бързото нарастване на световното население, изчерпването на природните ресурси, замърсяването на околната среда, опасностите от употреблението на некачествена и нездравословна храна.

Както уместно споменава авторът, въпросите, свързани с влиянието на Общата селскостопанска политика върху развитието на аграрния сектор у нас, са сравнително по-слабо анализирани в българската научна литература. Причината за това е сравнително краткият период на членство в Европейския съюз, поради което не съществуват достатъчно емпирични данни за всеобхватен анализ на това влияние.

Разработените докторски дисертации на тази тема са все още твърде малко, поради което решението на докторанта Станимир Андонов да посвети научните си изследвания в тази област са похвални. Предлаганата за рецензиране дисертация има за задача да доразвие богатата чуждестранна и доста по-скромната българска литература, като анализира най-успешните световни практики за идентифициране и оценка на инструментите на аграрната политика, адаптира съществуващите подходи и механизми на тази политика към спецификата на страната и конкретизира теоретичните принципи към възможностите за формиране на аграрна политика по отношение на конкретни стопанства.

Съдържание, структура и обем на дисертацията

Дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение и библиография с общ обем от 223 страници. В увода е посочена актуалността на темата, степента на разработването ѝ в чуждестранната и българска литература, обекта и предмета на изследване, целта и основните изследователски задачи. Основната теза на автора е, че субсидиите като основен елемент на Общата селскостопанска политика спомагат за развитието на земеделието в България и влияят положително върху неговата конкурентноспособност и икономическа ефективност посредством по-високата инвестиционна активност и възможността за реализация на иновативни решения. Същевременно ефектът от субсидиите има различно отражение върху различните видове земеделски стопанства.

Глава първа на дисертацията се състои от 59 страници и е озаглавена „Теоретико-методологически въпроси на влиянието на Общата селскостопанска политика и държавната подкрепа върху конкурентноспособността на земеделието и земеделските стопанства“. В нея най-напред се анализира историята на държавното регулиране в земеделието, основните форми на държавна подкрепа, аргументите в полза и срещу подкрепата, а след това се изследват някои методологически аспекти на влиянието на Общата селскостопанска политика върху конкурентноспособността на земеделските стопанства.

Глава втора се състои от 75 страници и има за предмет да изследва ефекта от прилагането на Общата селскостопанска политика върху конкурентноспособността на земеделието. Вниманието на автора е насочено към анализа на основните ресурси в земеделието, динамиката на основните икономически показатели, вътрешната и външна търговия, изменението на цените, анализа на организационната структура на земеделските стопанства.

Глава трета се състои от 45 страници и има за задача да изследва финансово-икономическото състояние и конкурентноспособността на конкретни земеделски стопанства в три района на страната. Обект на анализ е ефективността, ликвидността и инвестиционната активност на стопанствата, както и най-общите тенденции в развитието им в резултат на прилагането на Общата селскостопанска политика.

Глава четвърта е озаглавена „Насоки за повишаване на конкурентноспособността“ и се състои от 11 страници. В нея авторът прави обобщение на направените изводи и дава препоръки за политики с цел повишаването на конкурентноспособността на земеделския отрасъл.

Трудът включва 135 литературни източника както от български, така и от чуждестранни автори. Докторантът има четири публикации по темата – три от тях са в списание „Икономика и управление на селското стопанство“, а четвъртата е в монографски сборник на Стопанския факултет на Софийския университет.

Авторефератът се състои от 37 страници и дава адекватна представа за съдържанието на научния труд. Справката за приносите отразява точно и правилно научните постижения на докторанта.

Като главни достойнства на предлаганата за рецензиране дисертация може да бъдат посочени следните пунктове:

- Голямата значимост и актуалност на темата от гледна точка както на науката, така и на практиката, като се има предвид, че Общата селскостопанска политика заема близо половината от бюджета на Европейския съюз, а инструментите на тази политика са основен източник на финансиране на българското земеделие;
- Добре формулираната теза, която изтъква положителното влияние на субсидиите и едновременно подчертава противоречивите резултати за различните сектори на селското стопанство;
- Умението на автора чрез приложената структура на текста и използваните научни методи и инструменти да докаже поставената теза и да реализира посочените в увода изследователски задачи;
- Добре изградената изследователска логика и структура при спазване на традиционния подход на подобен вид трудове – теоретична, методологична и практическа (собствено проучване) част;
- Доброто познаване на основната литература и добрата практика в областта на държавното регулиране на земеделието, умението да се

анализират, систематизират и осмислят различните научни теории и идеи и да се провежда научно изследване;

- С малки изключения постигането на добър баланс на третираните въпроси, фокусирането върху най-съществените особености на изследваните проблеми, целенасоченост на анализа и в трите части на дисертацията – теория, методология и практика.

Научни и научно-практически приноси на дисертационния труд

Внимателният прочит на текста на дисертацията дава основание да се открият следните приноси на докторанта:

- Изяснена е същността на държавната намеса в сектора земеделие и са анализирани последиците от държавното регулиране за различните заинтересовани обществени групи;
- Изследвани са основните параметри на развитието на земеделието в страната за сравнително дълъг период от време (две години преди и пет години след присъединяването на страната към Европейския съюз), което позволява да се направят някои предварителни изводи за Общата селскостопанска политика върху аграрния сектор;
- На базата на сравнителния метод е осъществен подробен анализ на икономическите показатели на селското стопанство на България с още три страни със сходен географски и климатичен профил;
- На базата на съществуващите досега модели е разработена финансово-икономическа методика за провеждането на емпирично изследване, обхващащо максимален брой елементи на аграрното производство в страната;
- Предложената методика е успешно апробирана към земеделските стопанства с различна производствена специализация в три региона на страната. На основата на стойностите на използваните коефициенти и

показатели са направени задълбочени изводи за влиянието на субсидиите върху различните видове и типове земеделски стопанства.

Посочените по-горе научни и научно-приложни постижения са лично дело на докторанта.

Трудът не е лишен и от някои недостатъци, сред които са например:

- Независимо че структурата на труда е логична и съответства на заглавието и на поставената изследователска цел, съществува известна диспропорция между отделните глави и особено между първа и четвърта глава, които се състоят съответно от 75 и 11 страници. Тази диспропорция би могла да бъде отстранена, ако текстът се организира в три основни части – теоретична, методологична и практическа, а изводите се направят в края на всяка една от тези части;
- В анализа на тенденциите в развитието на отделните сектори на земеделието във втора глава има известно смесване между причина и следствие. Така например се твърди, че причина за намалението на даден вид производство е съкращаването на площите. Всъщност съкращаването на площите не е причина, а е следствие от провежданата политика на субсидиране, която облагодетелства производителите на едни култури и продукти за сметка на други;
- Заключение до известна степен дублира увода, тъй като в него се говори отново за актуалност на темата и предмета на изследване в различните части на дисертацията, вместо да се акцентира върху обобщението на резултатите от анализа и възможността за бъдещи изследвания на поставените проблеми;
- Би могло да се представят повече емпирични данни и да се направи анализ на устойчивостта на средните и дребни стопанства, както и на ролята на субсидиите върху заетостта и общото състояние на селските райони. Независимо че на много места в дисертацията е подчертан едностранчивия благоприятен ефект на Общата селскостопанска политика върху едрите зърнопроизводителни стопанства за сметка на

всички останали стопанства и сектори, не е акцентирано върху отрицателната роля на субсидиите върху устойчивостта на селските райони, където именно лишените от подкрепа интензивни отрасли биха могли да представляват основни източници за заетост;

- Употребени са много съкращения (ЕРД, ДРД, СЕПП, ПРСР и т.н.) , като пълните наименования липсват както в текста, така и в началото на труда, където би могло да се прибави списък със съкращенията. Това затруднява възприемането на текста от страна на читателите, които не са запознати със специфичната за сектора терминология.

В заключение: Предлаганата за рецензия дисертация е задълбочено и цялостно научно изследване на изключително актуална и значима за теорията и практиката област и съдържа научни и научно-приложни приноси в областта на общата икономика, икономиката на селското стопанство и конкурентноспособността. Докторантът е добре запознат с основната чуждестранна и българска литература в съответните области, може да формулира изследователски тези и проблеми, да конструира изследователски апарат, да прави аргументирани изводи и препоръки за подобряването на управленската практика.

Личните ми впечатления от докторанта се градят не само върху прочита на дисертацията, но са и резултат от многобройните ни срещи и разговори, по време на които той показва изключителна упоритост и воля за подготовката и завършването на дисертационния труд.

Ето защо считам, че дисертацията отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, поради което препоръчвам на научното жури да гласува за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Станимир Чавдаров Андонов.

3 декември 2013 г.

Рецензент:

(Проф. Д.ик.н. Антоанета Симова)